

kilátó

TÉREY JÁNOS

Könyvbe temetkezni; és éppen Debrecenben!

Tisztelt hölgyeim és uraim, barátaim, kedves debreceniek,

könyvek híján az ember a saját gondolataira van utalva, mondta Derek Walcott karibi költő; és tegyem hozzá én, a saját gondolatainkra hagyatkozni nem haszontalan dolog. Egyébként szerinte a könyveket manapság – 1992 volt az a „manapság” – többnyire nem alkotják, sokkal inkább újraírják. Igen, biztos van, aki.

Pedig kitalálni a legjobb.

Én ebben a városban tanultam írni és olvasni Kaplonyi Miklósné Katóka nénitől az Eötvös utcai általánosban. Az első könyv, amit hatévesen végigolvastam Debrecenben, Karl Maytól a *Winnetou* volt. Ősszel még idegenkedéssel vegyes izgalommal szemléltem a Würtz Ádám színes portréival illusztrált négy borítót, és csupán a téli szünetben faltam föl a ciklust az elsőtől az utolsó betűig. Lenyűgözőnek találtam. Hogy beavató vadnyugati kalauzon, erkölcsi és életvezetési példatáron kívül még mi mindennek találhattam volna e nagyszabású, friss levegőjű, katartikus narratívát, lassan körvonalaződött. Hogy a szerző sohasem járt az ábrázolt terepen, vagyis Észak-Amerikában, arról utólag, csalódottan értesültem. Nocsak, Old Shatterhand alakját pedig Xantus Jánosról mintázta, engedéllyel. Bár akkoriban még jobban bíztam a fantáziámban, mint manapság, már akkor is azt hittem, hogy a terepre elutazni kötelező.

Mindennek a tetejébe találtam itt mást is, egy szokatlan sort a hatodik oldal szövegében: „Fordította és az ifjúság számára átdolgozta Szinnai Tivadar.” Sejtettem, hogy itt valami nem stimmel. Hogy egészen pontosan mire kell gondolnom, tizenvalahány év múlva tudtam meg Szörényi László delfinológiai kutatásaiból. Felsőbb utasításra gondos kezek törölték a vallásos tartalmú, illetve a hazafias német szövegeket hangoztató részleteket – és ki tudja, mit még. Tájéleírást remélhetőleg nem.

Á, szóval kiherélte a sápadtarcúakat! Vizezte a tüzes vizet, mi?

Rácsodálkoztam, hogy így is lehet bánni a könyvekkel.

A jobb sorsra érdemes Szinnai egyébként Tábor Béla filozófus testvére és Tábor Ádám költő nagybátyja volt. Stílusérzéke közismert, kérdés, hogyan érvényesíthette cenzorként, a diktatúra présében. Ádám szerint biztosan javult a szöveg, *sag schon*.

Karácsonykor csatlakozott gyűjteményemhez Nemo kapitány és Sztrogoff Mihály. Az előzéklapokon azokkal az érdekcsgázó térképekkel, amelyek, lám, majdnem negyven évvel később adtak pár ötletet nekem is. Például a cár futárjának útja Moszkvából egészen Irkutszkig! Azóta is mindig ilyen vadregényes utakra töreksem, nem is szólva a mélytengerekről.

Debrecenben olvasva felnőni, sőt könyvmolynak csúfoltatni a hajdani Szabadság úti strandon nem csupán derűs élmény. Olykor küzdelem is, hol a könyvek áráért, hol a könyvekkel töltendő időért. Néha pedig egyes példányokért. Istenem, a régi könyvhetek, amikor a rajongók már csak pult alól tudták megszerezni az új Moldovát a Gambirinus közben... (Mert eleinte ott álltak a sátrak.) És az utánnomlás nem pár hónap, hanem pár nap múlva érkezett.

Tudnék mesélni, hogyan zajlott a szocializáció a nagyerdei nyári napközis táborban, milyen meglepetéseket rejtgetett a könyvtára, és milyen volt – a tanuló ifjúság nyelvén – *kiolvasni* a Delfin-könyvek majdnem hiánytalan sorozatát. Az elszüllyedt nyarakat őrizi egyébként *Bróm* című szonettet, lásd az *Őszi badjáratban*.

És főleg: milyen volt kétségbeesve szembesülni azzal, hogy az ifjúsági regényekből magunkba szívott tapasztalat, az átlátható szabályrendszerek világossága egyszerűen alkalmazhatatlan a felnőttek társadalmi viszonyaira. Ilyenkor bennünk is megproppan valami, nemcsak Hamlet lelkében.

Akkor még nem sejtettem, hogy a magyar költészet fővárosa is vagyunk, bár találok a háztömbnyi, napsárga színű Kollégiummal, és neveltjeinek különféle bronz- és márványmásaival. Arról pedig egy véletlen sétán hallottam, hogy létezik egy bizonyos Nyomtató utca errefelé. Huszár Gál, az énekszerző és kátéfordító evangélikus prédikátor meglelt ember volt, majdnem ötvenéves, amikor Kassáról ideérkezett a vándorsajtójával, 1561 zimankós januárjában, elfogatóparancs elől menekülve, két szekérré rakodva „nyomtatókésztségeit”. A pápistáktól űzött, fázós és borzolt kedélyű, börtönviselt könyvember nyilván gyorsan átmelegedett egy búbos kemence vagy éppen hasas cserépkályha mellett. Első kiadványa egy énekeskönyv, majd Pál apostol kolossébeliekhez írt levele volt a fiatal Méliusz Juhász Péter kommentárjával. Huszár azonban hamarosan összekülönbözött a fanatikus hitvitázó, köztudottan nehéz természetű Méliusszal. Igaz, hogy óriási koponya, és azt beszél, mindjárt püspök is lesz, de hozzám képest mégiscsak egy helvét kölyöktacskó, gondolta. Huszár, akinek élete amúgy is egyetlen üldözéses road movie volt, fogta magát, és továbbállt a komáromi naszádosokhoz. Távozásakor összes betűit megvásárolta tőle Debrecen – nem tudjuk, csalódottságában kedvezményesen adta-e az ólmot.

Bár Huszár nem hagyta ránk a pontos debreceni címét, a városi nyomda dokumentáltan pár méternyire innen működött. Az 1750-es térképen még „*Könyv nyomtató köz*” áll. Érdemes megnézni, hölgyeim és uraim, mert szimptomatikus, mi maradt mára ebből az utcából. Egy földszintes, debreceniesen napsárga, XIX. századi házacská tört vonalú tetővel, meg egy dülöngélő fakerítés. És néhány négyzetméternyi macskakő, ugye? Valahogy így szkenneltem be az emlékeim közé. Vagy már annyi sem? Megnéztem a minap, hát annyi sem. Sőt a hajdani festői sikátor egykori nyomvonala is elenyészett a hetvenes évek erőszakolt sugárútja és a jelenkor falánk plázája alatt. A „festői” jelző jelen esetben nem link rögtönzés: tessék nyugodtan rápillantani a hajdani Vár és a Nyomtató sarkára fekete-fehér foton, igazi ásitó nagykapus, tornácós óvárosi patina lappangott arrafelé.

Hogy ne is beszéljünk a két utca által közrefogott, legyező alakú földdarabon állt földesúri várkastélyról, a Hunyadiak váráról, ahol Szilágyi Erzsébet anyai védőszárnya alatt Mátyás és László gyermekeskedett. Az egykori várpalánk helyén kígyózik a mai Vár utca köríve. És naná, hogy tartozott a piactéri régióhoz egy góti-

kus dóm, sőt ferencendi kolostor is, később ispotály, védőszentekhez címzett kápolnák... ahogy egy rendes középkori városban dukál. Ám a kiürült és sóraktárrá züllesztett várat négy évvel Huszár Gál érkezése után fölgyújtatta dálnoki Székely Antal, Ferdinánd király zsoldosvezére „nyíri pajkosok, és dúló, fosztogató latrok” társaságában. Egy kis portya. Szóval volt nekünk is középkorunk meg kora újkorunk, még ha nem is látszik. Debrecen bumfordi képű, gyújtósként égő házai nem egymásra épültek (mint mondjuk a soproniak vagy a nürnbergiek), hanem egymás *belyére*.

Mert mi vagyunk a maradandóság városa, nem győzőm eleget mondani.

Józan realitás. Beletörődésre kényszerítő. Olyan pontos, annyira hitelesen debreceni mindez! Önérzetre nevelő. Lebontjuk, aztán utólag elképzeljük jobbnak és nagyobbknak, mint bármikor is volt. Én a saját szülőházammal jártam így, úgyhogy tudom, miről beszélek. Szerencsére vagyunk néhányan, akik számára az utolsó féltéglá is képes volna földézni a régi Debrecent.

Egy éve Oravecz Imre ugyanitt az egyetemi éveiről referált, például a nagy-könyvtár templomi csöndjéről és a radiátor erotikus kisugárzásáról, számomra inspiratíván, ugyanis én abban az olvasóteremben várakozva írtam az első valódi versemet – mit írtam, firkantottam egy olvasójege hátsó oldalára –; és éppen érettségi után költöztem el innen.

Azt viszont még Debrecenben tanultam meg, milyen érzés könyvekkel összezárva tölteni a napot. Könyvekbe temetkezni. De szó szerint. Jobban, mint az embernek jólesne.

Amikor egyszer a nyolcvanas évek közepén egy nyári szombat délután egy másik könyvtárba mentem, elfelejtkeztek rólam a könyvtároskisasszonyok. Éppen a karzaton jegyzeteltem, és mikrofilmen pörgettem végig egy háborús hírlapot, amikor a személyzet merő szórakozottságból rám zárta a debreceni Megyei Könyvtár ajtaját. Akkor még a Nagytemplommal srégen szemben.

Hirtelen kihunytak a lámpák. Elment az áram? Akkora vihar jön, hogy már az előszele is ilyen erős? Az utcáról elegendő fény szűrődött be, nem zavartattam magam. Akkor kezdtem gyanút fogni, mikor az a tompa, füllelt csönd is föltűnt, amely már az egész házat uralta. Csak a templomtéren csörömpölő villamosokat lehetett hallani. Leszaladtam a karzatra vezető lépcsőn, de nem találtam a katalógusok körül senkit, nemhogy könyvtárost, de még olvasót sem.

Szombat, kora délután. Dolga végeztével mindenki elhúzott haza.

Látszott az elfekető égen, hogy nem lesz kegyelem.

Eddig ott pörgött előttem a Debreceni Újság–Hajdúföld kicsit hiányos évfolyama 1944 nyarának eseményeivel, a normandiai partraszállás hírével, a hírt bagatelizálni óhajtó vezércikkekkel és a deportálást ünneplő, uszító szólamokkal.

Lerohantam a kőlépcsőn is, lenyomtam a főbejárat kilincsét. Megráztam jó erősen, hiába.

Kézenfekvő megoldásnak tűnt, hogy kilépek az erkélyre, és lekiabálok a főtérre. Mit veszthetek? Maximum örültnek néznek. Visszarohantam tehát a karzatra. De az az ajtó is kulcsra zárva.

Egy egész könyvtár, őrizetlenül. Meg én.

Nem jól bírom a bezártságot, úgyhogy eszembe sem jutott, hogy végre beveszem magam, mondjuk, a könyvritkaságok termébe, mert úgy képzeltem, biztos van ilyen. Ősnyomtatványok, valószínűleg nagy emberek által dedikált példányok is, zárolt álló-

mány, tiltott nyugati sajtó, ilyesmi. A telefon hosszú távon biztos megoldás lett volna, egyelőre mégsem mentem vele sokra: nekünk otthon nem volt vonalunk, fejből pedig egyetlen osztálytársam számát sem tudtam. Egyedüli esélyem az volt, hogy rá-tapasztom a fülem a kapualjba nyíló ajtóra, és várok. A hátsó traktusban volt a kereskedelmi szakközép; csak hát arrafelé sem lehetett nagy mozgás, vakáció lévén.

Hirtelen fölfigyeltem egy tábláskára a lépcsőházban: „Vészhelyzet esetén a kulcs a Városi Tanács portáján átvehető.”

„Engedjenek ki.”

De hát nincs is vészhelyzet. Már nem izgalom, még nem félelem. Csak egy kis klauszrofób trip a könyvbörtönben.

Dörömböltem, kifelé.

„Bocsánat, engem ide bezártak”, habogtam magam elé, mikor már egy órája aszalódtam a lépcső alján, és végre lépéseket hallottam odakintről.

Pedig aznap el lehetett volna merülni! Az lett volna az én hosszú könyvtáréjszámom. Bár nem tudom, a szüleim mit szölköztek volna hozzá.

Jó esetben itt foglal majd helyet a felpolcnyi hagyatékom, ha te már nem leszel sehol, öcskös.

A könyv megúsza, bármilyen ostromnak tette ki eddig a sorsa, esőnek, napnak és orkánoknak, felhőtlen időtöltéseknek, rivális felületeknek, például online támadásoknak, és még sorolhatnám. A könyv, Kafka fejszéje a mibennünk befagyott tenger jegéhez, örökös túlélőnek bizonyul.

Köszönöm a figyelmüket.

